

COGNIȚIE ȘI EMOȚII

COGNITION ET ÉMOTIONS

Păstae Oana Maria, Asistent
universitar doctorand

Păstae Oana Maria, Assistante
universitaire doctorante

Universitatea «Constantin
Brâncuși» din Târgu Jiu

Université «Constantin Brâncuși» de
Târgu Jiu

În acest articol ne vom interesa despre raportul care există între procesele cognitive și procesele afective, mai exact vom demonstra în ce fel emoția afectează cogniția. Vom încerca să răspundem la întrebarea «*Putem rațional să separăm, în planul proceselor, fenomenele cognitive de cele emoționale?*»

În prima parte a lucrării vom prezenta aportul științelor cognitive, vom pleca de la behaviorism și vom ajunge la cogniția încarnată, apoi vom continua cu rolul emoțiilor în cogniție. În finalul lucrării, în partea treia, vom trata emoțiile din punctul de vedere al filosofilor Descartes și James.

Dans cet article nous nous intéresserons au rapport qui existent entre les processus cognitifs et les processus affectifs c'est-à-dire comment l'émotion affecte-elle la cognition. Nous essayerons à répondre à la question «*Peut-on raisonnablement séparer, au plan des processus, les phénomènes classiquement caractérisés comme cognitifs et émotionnels?*»

Dans la première partie nous présenterons l'apport des sciences cognitives, on va partir du béhaviorisme jusqu'à la cognition incarnée; puis nous continuerons avec le rôle des émotions dans la cognition. Finalement, dans une troisième partie, nous traiterons les émotions chez les philosophes Descartes et James.

I. APORTUL ȘTIINȚELOR COGNITIVE

Scopul principal al științelor cognitive îl reprezintă studiul intelectului și al creierului. Prin termenul de intelect, înțelegem ansamblul de funcțiuni care permit achiziționarea, reprezentarea și gestionarea cunoștințelor. Aceste funcțiuni sunt percepția, gândirea, judecata, limbajul, memoria, planificarea comportamentului.

În jurul anilor 1950 și 1960, paradigma care dominase studiul experimental al intelectului uman, încă de la începutul secolului, **behaviorismul**,

I. L'APPORT DES SCIENCES COGNITIVES

L'objectif premier des sciences cognitives est l'étude de l'esprit et du cerveau. Sous ce terme, on entend l'ensemble des fonctions permettant l'acquisition, la représentation et la gestion des connaissances. Ces fonctions sont la perception, la pensée et le raisonnement, le langage, la mémoire, la planification du comportement.

Vers les années 1950 et 1960, le paradigme qui avait dominé l'étude expérimentale de l'esprit humain depuis le début du siècle, le **behaviorisme**, cède progressivement le pas aux sciences cognitives qui allaient connaître deux développements

cedează locul progresiv științelor cognitive care cunosc două teorii majore: **cognitivismul și conexționismul.**

Behaviorismul (termenul își are etimonul în englezescul *behaviour* care înseamnă «comportament», de aceea se vorbește și despre *comportementalisme*) este o abordare psihologică care se concentrează pe studiul comportamentului observabil și pe rolul mediului înconjurător ca și determinant al comportamentului. Teoria behavioristă consideră comportamentul observabil ca și obiectul psihologiei, în care mediul înconjurător reprezintă elementul cheie al determinării și explicării conduitei umane. Majoritatea teoriilor recunosc trei mari variabile în acest proces: mediul înconjurător care stimulează, organismul care este stimulat și comportamentul sau răspunsul organismului ca urmare a stimulării. Schema clasică este:

$$S \rightarrow I \rightarrow R$$

S = stimulul care provine din mediul înconjurător (stimuli)

R = comportamentul sau răspunsul individului ca urmare a stimulării

I = individul

Cognitivismul, utilizând producțiile filosofiei, informaticii, lingvisticii și antropologiei, se înscrie în rândul curentelor psihologice și neurofiziologice care încearcă să înțeleagă geneza funcționării creierului și manifestările sale psihice. Acest curent modern are ca și obiectiv activitatea de cunoaștere și s-a impus în Franța, în anii 1980, ca și reacție la teoriile behavioriste. Cognitivismul se bazează pe două metafore :

- creierul este similar unui calculator și funcționează tratând informația cu ajutorul sistemelor deschise care pot să comunice cu mediul înconjurător manipulând simbolurile;

théoriques majeurs: le **cognitivism** et le **connexionisme.**

Le **béhaviorisme** (le terme vient de l'anglais *behaviour* qui signifie «comportement», on parle donc aussi de *comportementalisme*) est une approche de la psychologie à travers l'étude des interactions de l'individu avec le milieu qui se concentre sur l'étude du comportement observable et du rôle de l'environnement en tant que déterminant du comportement. La théorie béhavioriste fait du comportement observable l'objet même de la psychologie et dans laquelle l'environnement est l'élément clé de la détermination et de l'explication des conduits humaines. La plupart des théories de l'apprentissage reconnaissent trois grandes variables dans le processus: l'environnement qui stimule, l'organisme qui est stimulé et le comportement ou la réponse de l'organisme par suite de la stimulation. Le schéma classique est donc:

$$S \rightarrow I \rightarrow R$$

S = le stimulus provenant de l'environnement (des stimuli)

R = le comportement ou réponse de l'individu par suite de la stimulation

I = L'individu

Le cognitivism, utilisant les acquis de la philosophie, de l'informatique, de la linguistique et de l'anthropologie, s'inscrit dans les courants psychologiques et neurophysiologiques en cherchant à comprendre la genèse du fonctionnement du cerveau

et de ses manifestations psychiques. Ce courant de pensée moderne a donc l'activité de connaissance en tant qu'objet et s'est imposé en France dans les années 1980 en réaction aux théories behavioristes. Le cognitivism repose sur deux métaphores:

- le cerveau est similaire à un ordinateur et fonctionne en traitant de l'information à l'aide de systèmes ouverts qui peuvent communiquer avec l'environnement, en manipulant des

- creierul este asemănător unei rețele de neuroni în care conceptele sunt legate între ele prin relații.

Conecționismul desemnează știința care se ocupă cu dispozitivele de simulare ale inteligenței cu ajutorul calculatoarelor neuronale în rețea. Inteligența trebuie să fie produsă prin acest montaj în rețea, și nu prin serii de operații algebrice.

Autori precum Ryle, Freeman, sau Núñez au susținut faptul că reprezentarea internă era o eroare de categorie sau o simplă ficțiune. Ei au fost influențați de pragmatismul precum **John Dewey** și de fenomenologii precum **Merleau-Ponty** care puteau să conceapă acțiunea și intențiile fără reprezentare. Această tradiție critică a conecționismului și cognitivismului se regăsește în jurul ideii unui rol fundamental jucat de către experiența încarnată a individului în mediul înconjurător.

În afară de faptul că acest curent clarifică anumite capacități uimitoare ale vieții de zi cu zi (inferențe inconștiente, coordonarea gest-cuvânt, înțelegerea limbajului etc.), el susține că un anume număr de concepte, care deservesc viziunii asupra lumii și interacțiunii cu altă persoană, au la origine, în ceea ce privește experiența corporală, indivizi din specia noastră.

Această manieră de a lega intim **corpul și gândirea** a condus la alternative interesante, la dificultăți epistemologice ale modelelor de reprezentare, în particular la restricții impuse de cauzalitatea lineară, de dihotomia «subiect-obiect» și de dualismul «corp-spirit».

Abordarea propusă de **Francisco Varela**, autor al mai multor opere printre care *L'inscription corporelle de l'esprit* (1993), a inspirat mișcarea încarnată. Acesta nu neagă în totalitate aporturile cognitivismului și conecționismului dar le judecă insuficiente. Manipularea simbolică nu este izolată dar vazută ca și o descriere superioară a proprietăților care se regăsesc materializate într-un sistem distribuit

symbols;

- le cerveau est semblable à un réseau neuronique où les concepts sont reliés entre eux par des relations.

Le connexionnisme désigne la science qui s'occupe des dispositifs de simulation d'une intelligence par des ordinateurs neuronaux en réseau. L'intelligence doit être produite par ce montage en réseau, et non par des séries d'opérations algébriques.

Des auteurs comme Ryle, Freeman, ou Núñez ont même soutenu que le concept de représentation interne était une erreur de catégorie ou simplement une fiction. Ils ont été influencés par des pragmatistes comme **John Dewey** et des phénoménologues comme **Merleau-Ponty** qui pouvaient concevoir l'action et les intentions sans représentation. Cette tradition critique du connexionnisme et du cognitivisme se retrouve autour de l'idée d'un rôle fondamental joué par l'expérience incarnée de l'individu dans son environnement.

En plus de jeter un nouvel éclairage sur certaines de nos capacités cognitives étonnantes de la vie de tous les jours (inférences inconscientes, coordination geste parole, compréhension du langage, etc), ce courant de la **cognition incarnée** soutient que nombre de concepts qui nous servent à penser le monde et à interagir avec autrui ont en fait leur origine dans l'expérience corporelle des individus de notre espèce.

Cette façon de définir la cognition en liant intimement **le corps et la pensée** a mené à d'intéressantes alternatives aux difficultés épistémologiques des modèles représentationnels, en particulier aux restrictions imposées par la causalité linéaire, la dichotomie «sujet - objet» et le dualisme «corps - esprit».

C'est l'approche qu'a proposé **Francisco Varela**, auteur de plusieurs ouvrages, dont *L'inscription corporelle de l'esprit* (1993), qui a inspiré le mouvement de la **cognition incarnée**. Celui-ci ne nie pas tous les apports du cognitivisme et du connexionnisme mais les juge insuffisants. La manipulation symbolique n'est par exemple pas écartée mais vue plutôt comme une description

inferior. Pentru Varela, această rețea de neuroni poate deci servi descrierii adecvate a cogniției, dar pentru ca o astfel de rețea să poată produce semnificație, ea trebuie să aibă o istorie, trebuie să poată acționa asupra mediului înconjurător și să fie sensibilă variațiilor sale.

În viața de zi cu zi, ceea ce observăm concret sunt agenți încarnați care sunt puși în situația de a acționa. Pentru Varela, cognitivismul și proprietățile emergente ale conexiunismului pun sub tăcere experiența noastră umană cotidiană. Atât pentru Piaget cât și pentru Varela, lumea exterioară nu reprezintă cadrul experienței noastre în care ego-ul nostru se poate distinge. Altfel zis, ego-ul și lumea nu sunt înțelese ca două lucruri distincte ci printr-o **îmbinare reciprocă**. Chiar dacă pare a fi acolo înainte ca reflectarea să înceapă, lumea nu este separată de noi: **corpul nostru ne permite să descoperim o parte din această lume**. Abordarea încarnată a cogniției a avut importante repercursiuni în lingvistică. Încă din anii 1950, lucrările lui Chomsky fondaseră așa zisa «**revoluție cognitivă**» demonstrând că studiul limbajului putea să ne ajute să înțelegem cogniția umană în ansamblul său. Dacă Chomsky pusese accentul pe sintaxă, alți lingviști precum, **George Lakoff** au simțit nevoia de a plasa metafora, și deci semantica, în centrul facultăților de limbaj. În 1980, publicarea cărții *Metaphors We Live By* în colaborare cu Mark Johnson, detaliază această teorie a metaforei conceptuale și inaugurează domeniul cercetării numită astăzi **semantică cognitivă**.

Le TLFi definește cogniția:

«**PHILOSOPHIE**: Processus d'acquisition de la connaissance; *p. ext.*, synonyme peu usité de *connaissance**. Cette unité de cognition qui est la loi de toute connaissance (COUSIN, *Cours d'hist. de la philos. mod.*, 1847, p. 213):

Prononc. [kɔgaisjɔ̃]. Pour la prononc. de -

de niveau supérieur de propriétés qui se trouvent concrètement matérialisées dans un système distribué sous-jacent. Pour Varela, ce réseau de neurones peut donc servir à décrire adéquatement la cognition, mais pour qu'un tel réseau puisse produire de la signification, il doit nécessairement posséder une histoire, il doit pouvoir agir sur son environnement et être sensible à ses variations.

En effet, dans la vie de chaque jour, ce que nous observons concrètement, ce sont des agents incarnés qui sont mis en situation d'agir et donc entièrement immergés dans leur perspective particulière. Pour Varela, voilà ce que le cognitivisme et les propriétés émergentes du connexionnisme passent sous silence: notre expérience humaine quotidienne. Tant pour Piaget que pour Varela, le monde extérieur n'est donc plus le cadre de notre expérience sur le fond duquel notre «moi» peut se distinguer. Autrement dit, le moi et le monde ne sont plus régis par un rapport de distinction, mais par un **engendrement réciproque**. Même s'il semble avoir été là avant que la réflexion ne commence, le monde n'est pourtant pas séparé de nous: **c'est notre corps qui nous permet d'en découvrir une partie**.

L'approche incarnée de la cognition a aussi eu d'importantes répercussions en linguistique. Déjà, à partir des années 1950, les travaux de Chomsky avaient fondé la «**révolution cognitive**» en montrant que l'étude du langage pouvait nous aider à comprendre la cognition humaine dans son ensemble. Mais alors que Chomsky avait mis l'accent sur la syntaxe, d'autres linguistes comme **George Lakoff** sentirent progressivement le besoin de placer plutôt la métaphore, et donc la sémantique, au centre de nos facultés langagières. En 1980, la publication du livre *Metaphors We Live By* en collaboration avec Mark Johnson, détaille cette théorie de la **métaphore conceptuelle** et inaugure le domaine de recherche aujourd'hui appelé la **sémantique cognitive**.

Le TLFi définit la *cognition* comme :

«**PHILOSOPHIE**: Processus d'acquisition de la connaissance; *p. ext.*, synonyme peu usité de

gn- par [-gn-] cf. *agnostique*.

Étymologie et Histoire

Fin XIIIe-début XIVe s. *comission* (*Roman du chatelain de Couci et de la Dame de Fayel*, éd. Matzke et Delbouille, 2263)

XVIe s. ds HUG., repris au XIXe s. comme terme de philos. 1801 (VILLERS, *Philosophie de Kant*, p. 10 : Kant a porté un jour nouveau dans la théorie de la **cognition** et de l'intelligence humaine). Emprunté au latin classique *cognitio* «action d'apprendre à connaître; connaissance».

După definirea conceptului de *cogniție* ne punem întrebarea «*Putem în mod rațional să separăm fenomenele cognitive de cele emoționale?*». Stiințele cognitive, care își îndreptaseră atenția asupra studiului fenomenelor intelectuale (percepție, memorie, limbaj, conștiință, etc.), au înțeles importanța emoțiilor în viața psihică. Aceasta a condus numeroși cercetători să exploreze legăturile existente între sferile raționalului și pasionalului.

II. A VORBI DESPRE EMOȚII. ROLUL EMOȚIILOR ÎN COGNIȚIE

Emoțiile au fost mult timp considerate ca sursă de perturbare a funcționării intelectului. Conform acestei vechi concepții, intelectul ar trata mai întâi «cogniții reci». Cercetătorii au demonstrat în studiile lor recente, că emoțiile joacă un rol elementar și de adaptare în focalizarea atenției și în interpretarea stimulilor din mediul înconjurător. Psihologia socială, științele cognitive și neuroștiințele s-au lansat toate în studierea emoțiilor.

Concepția modernă și contemporană a emoției este una negativă și aceasta este trăită ca o limitare a acțiunilor de judecată și a plenitudinii ființei. Regăsim această concepție la filosofii antichității (la Platon care consideră emoția ca o «maladie a sufletului»), la o mare parte dintre religii

connaissance*. *Cette unité de cognition qui est la loi de toute connaissance* (COUSIN, *Cours d'hist. de la philos. mod.*, 1847, p. 213):

Prononc. [kɔgɛisjɔ̃]. Pour la prononc. de -gn-par [-gn-] cf. *agnostique*.

Étymologie et Histoire

Fin XIIIe-début XIVe s. *comission* (*Roman du chatelain de Couci et de la Dame de Fayel*, éd. Matzke et Delbouille, 2263)

XVIe s. ds HUG., repris au XIXe s. comme terme de philos. 1801 (VILLERS, *Philosophie de Kant*, p. 10 : Kant a porté un jour nouveau dans la théorie de la **cognition** et de l'intelligence humaine). Emprunté au latin classique *cognitio* «action d'apprendre à connaître; connaissance».

Après on a défini le concept de *cognition* on se pose la question «*Peut-on raisonnablement séparer, au plan des processus, les phénomènes classiquement caractérisés comme cognitifs et émotionnels?*». Les sciences cognitives, jusque-là centrées sur l'étude des phénomènes intellectuels (perception, mémoire, langage, conscience, etc.), ont pris la mesure de l'importance des émotions dans la vie psychique. Cela a conduit nombre de chercheurs à explorer les liens entre les sphères du rationnel et du passionnel.

II. PARLER DES ÉMOTIONS. LE RÔLE DES ÉMOTIONS DANS LA COGNIȚION

Les émotions ont été longtemps considérées comme source de perturbation du propre fonctionnement de l'esprit. Selon cette conception ancienne, l'esprit traitait avant tout des «cognitions froides». Des recherches récentes ont montré que les émotions jouent un rôle élémentaire et adaptatif dans la focalisation de l'attention et dans l'interprétation des stimuli environnants. La psychologie sociale, les sciences cognitives, la psychologie du développement et les neurosciences se sont toutes lancées dans l'étude des émotions.

La conception moderne et

(emoțiile împing la păcat în viziunea creștinilor) sau la mișcări spirituale (emoțiile parazitează accesul la Nirvana la discipolii Bouddha) dar și la filosofi moderni precum Descartes, chiar dacă acesta introduce ideea novatoare și mai puțin creștină că emoțiile ne împing spre a greși pentru a ne satisface dorințele. Sufletului îi revine datoria de a «administra» aceste emoții pentru a le face raționale și acceptabile din punct de vedere social. Această concepție carteziană a emoțiilor este cea care ne apare spontan în minte. Fundamentul moralei carteziene va fi ideea că sufletul nu duce o luptă cu el însuși: nu există o luptă interioară între rațiune și pasiuni, în realitate există o luptă între voință și corp și această luptă se realizează prin mișcările imprimate de către suflet și corp asupra glandei pineale.

O persoană trebuie să-și stăpânească emoțiile sau să lupte împotriva în cel mai rău caz. În orice caz emoțiile scapă de sub control. (ele scapă judecatei).

Descartes și emoțiile

Descartes arată că pasiunile se reduc la combinarea a șase cuvinte: **admirația, dragostea, ura, dorința, fericirea și tristețea**, și că orice om are posibilitatea de a le folosi stăpânindu-le: «nu mai există suflet atât de slab încât să nu poată să aibă puterea absolută asupra pasiunilor sale». Această libertate face din om o ființă morală. La René Descartes, sufletul este lucrul care dorește, care deliberează, iar pasiunile, a căror cauză este corpul, emoționează sufletul. Pentru el, pasiunile aparțin sufletului, dar ele nu depind de el (dacă ar depinde ele ar fi sigur voințe). Pasiunile sufletului sunt deci percepții care se disting de celelalte prin capacitatea lor de a emoționa sufletul (iată de ce Descartes și succesorii săi vor vorbi de acum înainte despre «emoții» care sunt cauzate de mecanisme corporale). Ele nu pot fi intelectuale, deoarece ele provin din

contemporaine de l'émotion est négative et celle-ci est vécue comme une limitation aux actions raisonnables et à la plénitude de l'être. On retrouve pèle-mêle cette conception chez les philosophes de l'antiquité (notamment Platon qui considère l'émotion comme une «maladie de l'âme»), dans la plupart des religions (les émotions poussent aux péchés chez les chrétiens notamment) ou des mouvements spirituels (les émotions parasitent l'accès au Nirvana chez les disciples de Bouddha) mais également chez les philosophes modernes tel Descartes, même si ce dernier introduit l'idée novatrice et peu chrétienne que les émotions ne nous poussent pas à la faute, mais à nous satisfaire. Il appartient alors à l'âme de «gérer» ces émotions de manière à les rendre raisonnablement et donc socialement acceptables. Cette conception cartésienne des émotions est celle que nous avons spontanément en tête. Le fondement de la morale cartésienne sera donc l'idée que l'âme ne combat pas avec elle-même: il n'y a pas lutte intérieure entre la raison et les passions. Il y a en réalité une lutte entre la volonté et le corps, et cette lutte se fait par les mouvements imprimés par l'âme et le corps sur la glande pinéale.

Le sujet doit faire avec ses émotions, ou lutter contre dans le pire des cas. Dans tous les cas, les émotions nous échapperaient (elles échapperaient à la raison).

Descartes et les émotions

Descartes montre que toutes les passions se ramènent à la combinaison de six primitives: **l'admiration, l'amour, la haine, le désir, la joie et la tristesse**, et que tout homme a la possibilité de les utiliser en les maîtrisant: «il n'y a point d'âme si faible qu'elle ne puisse, étant bien conduite, acquérir un pouvoir absolu sur ses passions». C'est cette liberté qui fait de l'homme un être moral. Chez René Descartes, l'âme est la chose qui veut, qui délibère, alors que les passions, dont la cause est le corps, émeuvent l'âme. Pour lui, les passions appartiennent bien à l'âme, mais elles n'en

persoanei (realitate duală: corp/suflet). Pentru Descartes, pasiunile își au originea în creier și mai precis în «glanda pineală», a cărei funcție este de a lega sufletul și trupul. Prin această glandă, spune el, sufletul poate resimți ceva care se produce în corp. Astfel, pasiunile animă sufletul și-l împing, afirmă el:

«Principalul efect al tuturor pasiunilor din oameni, este că ele incită și dispun sufletul să-și dorească aceste lucruri pentru care ele îl pregătesc.»

«Ele (pasiunile) se raportează corpului și nu sunt cedate sufletului decât atunci când ele sunt atașate acestuia; astfel folosirea lor este de a incita sufletul să consimtă și să contribuie la acțiunile sale care pot servi la conservarea corpului sau la a-l face perfect» (Traité des passions de l'âme, (Passions of the soul), Voss, S. H, Indianapolis: Hackett, 1989).

La Descartes, pasiunile sau emoțiile sunt idei clare și distincte, gânduri. Există o comuniune între aceste două tipuri de idei, pentru că emoțiile ne învață ceva despre relația noastră cu lumea, dar **comuniunea** nu înseamnă **identitate**. Descartes face diferența între emoțiile relative vieții, care sunt obscure și confuze, și ideile clare și distincte care relevă evaluări raționale și obiective. Emoțiile care ne antrenează la o mișcare spontană spre sau împotriva obiectului care le activează nu pot fi considerate ca și evaluări intelectuale. Ceea ce este important la Descartes, este faptul că emoțiile care aparțin sufletului dau impulsuri corpului.

Tabel 1

Suflet (emoție -percepție obscură a relației cu corpul)	Imprimă mișcarea spre	Corp

indiscernables des volontés). Les passions de l'âme sont donc des perceptions qui se distinguent des autres par leur capacité à émouvoir l'âme (voilà pourquoi Descartes et ses successeurs parleront dorénavant d'«émotions» qui apparaissent causées par des mécanismes corporels). Elles ne peuvent être intellectuelles, car elles viennent du corps et agissent sans médiation sur la personne (réalité duale: corps/âme). Pour Descartes, les passions prennent leur source dans le cerveau et précisément dans la «glande pinéale», qui a pour fonction de relier âme et corps. C'est par cette glande, dit-il, que l'âme peut ressentir quelque chose à travers le corps. Ainsi, les passions animent l'âme et la poussent, affirme-t-il:

«Le principal effet de toutes les passions dans les hommes, est qu'elles incitent et disposent leur âme à vouloir les choses auxquelles elles préparent leur corps.»

«Elles (les passions) se rapportent toutes au corps, et ne sont données à l'âme qu'en tant qu'elle est jointe avec lui; en sorte que leur usage naturel est d'inciter l'âme à consentir et contribuer aux actions qui peuvent servir à conserver le corps ou à le rendre en quelque façon plus parfait» (Traité des passions de l'âme, (Passions of the soul), Voss, S. H, Indianapolis: Hackett, 1989).

Chez Descartes, les passions ou émotions sont, au même titre que les idées claires et distinctes, des *pensées*. Il y a ainsi communauté entre ces deux types d'idées, puisque les émotions nous apprennent bien quelque chose de notre relation au monde, mais la **communauté** ne signifie pas l'**identité**. Il y a distinction faite par Descartes entre les émotions relatives à la vie, qui sont obscures et confuses (à l'image de la relation que le corps entretient avec l'âme), et les idées claires et distinctes (établissant la vérité), qui relèvent d'évaluations rationnelles et objectives. Or, les émotions qui nous entraînent à un mouvement spontané vers ou contre l'objet qui les active ne peuvent être le lieu d'une évaluation intellectuelle. Ce qu'il est important de saisir ici chez Descartes, c'est que les émotions qui

<p>Eu percep (stimul) un urs pe care în mod confuz îl percep ca pe un pericol. Ființa mea e astfel cuprinsă de frică (sentiment) care</p>		<p>Incep astfel să fug pentru a evita pericolul (răspuns).</p>
---	--	--

În filosofia carteziană, este necesar să te mobilizezi intelectual împotriva acestor mișcări dezordonate ale sufletului. În consecință, emoțiile trebuie ținute la distanță (mai exact trebuie să reflectăm la legătura pe care o avem cu ele) astfel încât să realizăm evaluările cele mai obiective posibil. Omul, ca și la teatru, trebuie să poată să-și pună emoțiile la distanță pentru a putea să le evalueze.

Descartes a înțeles faptul că voința nu ne poate împiedica să ne fie sete, dar dacă ea nu poate împiedica pasiunile să se exprime, ea poate să se opună acestora, să le diferențieze sau să le reorienteze printr-o evaluare mai justă, mediatizată de reflectare.

Descartes a fost mult criticat. Pentru el, emoția este singura cogniție confuză care își are originea în corp și care, după el, nu are o valoare prea mare. Emoțiile împing corpul într-o anumită direcție, dar cel mai frecvent «împotriva» sufletului, care caută calmitate și moderație. Aceasta îl împiedică pe Descartes să simtă din plin rolul dinamic al emoțiilor. Pe de altă parte, el urmează tradiția de cezură între suflet și corp și o accentuează făcând din corp un obiect de studiu științific în totalitate mecanizat.

Din punctul meu de vedere nu putem să punem la distanță emoțiile și să le evaluăm, am putea controla emoțiile într-un context în care folosim anti-depresive, de exemplu, care au un efect «antianxietate» și «antipanică» recunoscut.

appartiennent à l'âme donnent l'impulsion au corps.

Tableau 1

<p>Âme (émotion - perception obscure de la relation au corps)</p>	<p>Imprime mouvement vers</p>	<p>Corps</p>
<p>Je perçois (stimulus) un ours que confusément je conçois comme un danger. Mon être est alors envahi par la peur (sentiment) qui</p>		<p>Je me mets alors impulsivement à courir pour éviter le danger (réponse).</p>

Dans la philosophie cartésienne, il est nécessaire de se mobiliser intellectuellement contre ces mouvements désordonnés de l'âme. Par conséquent, il faut mettre à distance ses émotions (c'est-à-dire réfléchir au lien que nous entretenons avec elles) de manière à porter les évaluations les plus objectives possibles. L'homme, comme au théâtre, doit pouvoir mettre ses émotions à distance pour les évaluer.

Descartes a ainsi parfaitement saisi que la volonté ne peut nous empêcher d'avoir soif, mais si elle ne peut pas empêcher les passions de s'exprimer, elle peut malgré tout s'y opposer, les différer ou les réorienter par une plus juste évaluation, médiatisée par la réflexion.

Descartes a été beaucoup critiqué. Pour Descartes, l'émotion est seulement une cognition confuse qui prend son origine dans le corps et qui n'a pas, selon lui une très grande valeur. Les émotions poussent bien en effet le corps dans une direction, mais le plus souvent «malgré» l'âme, qui cherche calme et modération. Cela empêche Descartes de saisir pleinement le rôle dynamique des émotions. D'autre part, il poursuit la tradition de cezura

Si chiar și în acest caz nu putem spune că durerea, de exemplu, care-l atinge pe individul panicat dispare în acest fel, totuși putem presupune că durerea va fi mecanic îndepărtată prin folosirea acestui produs. A reuși să te descotorosești de o emoție punând-o la distanță mi se pare foarte greu de realizat. Dacă emoția nu poate fi controlată atât de simplu prin procedee de introspecție, se datorează faptului că ea este o forță asupra căreia orice ființă, și aici vorbim și despre om, se bazează pentru a se dezvolta. A lupta împotriva lor, cum înțelesese Spinoza, înseamnă a lupta împotriva vieții însăși.

Există situații în care ființele umane pot acționa irațional în momente în care totuși rațiunea «la rece» le spune să acționeze altfel.

Filosoful și psihologul american William James se va opune, prin explicația sa fiziologică, cartezianismului în «Teoria emoției». Din punctul său de vedere:

«Schimbările care au loc în corp pecep în mod direct faptul excitant, și ceea ce noi resimțim, din aceste schimbări pe punctul de a se produce, nu este altceva decât emoția».

Teoria emoțiilor la James

Filosofii și-au exprimat mai multe propuneri cu privire la emoție, începând cu grecii până la Sartre și scolastica modernă. Spinoza spune că emoțiile sunt judecări acompaniate de sentimente de durere și plăcere. Descartes consideră că emoțiile sunt judecări cauzate de schimbări produse în intelectul animalului.

Cartezianismul a fost combătut sau prelungit de fiziologii începutului secolului XX.

Să reluăm exemplul foarte cunoscut a lui James: *dacă văd un urs (percepție), încep să fug (reacție fiziologică) după care îmi este frică și conștientizez în corp (reacție emoțională).*

Observăm diferența dintre James și

entre l'âme et le corps et l'accentue en faisant du corps un objet d'étude scientifique totalement mécanisé.

Je ne suis pas d'accord qu'on peut mettre à distance les émotions et les évaluer, on peut gérer les émotions dans le contexte d'usage d'anti-dépresseurs, par exemple, qui ont un effet «antianxiété» et «antipanique» reconnu. Et même dans ce cas on ne peut pas dire que la douleur qui touche l'individu maladivement anxieux ou paniqué disparaisse de cette manière, tout au plus peut-on supposer que la douleur sera mécaniquement mise à distance par l'usage du produit. Réussir à se prémunir d'une émotion par la mise à distance me semble assez difficile à réaliser. Si l'émotion ne peut être contrôlée si simplement par des processus d'introspection, c'est parce qu'elle est une force sur laquelle tout être vivant, y compris l'homme, s'appuie pour se développer. Lutter contre elles, comme l'avait compris Spinoza, c'est lutter contre la vie elle-même.

Il y a aussi des situations dans lesquelles les êtres humains peuvent agir irrationnellement dans des situations où pourtant la raison «à froid» leur dit d'agir autrement.

Le philosophe et psychologue américain William James s'opposera par son explication physiologique au cartésianisme dans «La théorie de l'émotion». Selon lui:

«Les changements corporels suivent directement la perception du fait excitant, et ce que nous ressentons de ces changements en train de se produire est l'émotion».

La théorie des émotions de James

Les philosophes ont offert plusieurs propositions concernant l'émotion, commençant avec les anciens Grecques jusqu'à Sartre et les scolaires modernes. Spinoza dit que les émotions sont des jugements accompagnés de sentiments de douleur et de plaisir. Descartes dit que les émotions sont des jugements causés par des changements produits dans l'esprit de l'animal.

L'héritage cartésien a été combattu ou

Descartes: de aici încolo **corpul își imprimă marca asupra sufletului**. Emoția este legată de o reacție fiziologică în situația percepută. Ea este astfel de scurtă durată și nu poate fi prelungită decât prin schimbarea stării, prin transformare într-un sentiment care va fi o reprezentare mentală și intelectualizată legată de emoția trăită. Emoția este pe de altă parte singulară și experiențe aparent identice sunt trăite diferit în funcție de construcția fizică și mentală anterioare individului. Astfel, pot foarte bine, de exemplu, să dezvolt un sentiment de ură față de un urs pentru că acesta a provocat o frică teribilă atacându-mi apropiatii, în timp ce mă plimbam într-o pădure. Acestea fiind zise, dacă sunt pușcaș, este puțin probabil ca mie să-mi fie frică de acest animal, deoarece am experimentat deja fizic și apoi emotiv sentimentul de frică față de acest animal de nenumărate ori.

Interesul lui James pentru o teorie a emoțiilor este următorul: pentru prima dată și contrar ideilor primite, considerăm corpul și percepția pe care ființa umană o are despre ea însăși și despre mediul înconjurător ca și sursă unică care permite înrădăcinarea emoțiilor, inteligenței și trăirilor individului. **Judecata** nu mai este instrumentul determinant al conduitei umane, ci doar o unealtă adaptabilă care nu poate fi separată de **corp**.

Pentru a încarna concret opoziția între dualismul cartezian și abordarea monistă a lui James, în psihologia contemporană, ne punem astfel întrebarea: **putem să ne stăpânim emoțiile?** Răspunsul va fi: fie putem să le stăpânim (vorbim în acest caz de modelul omului cartezian care își stăpânește emoțiile cu ajutorul rațiunii, exteriorizându-le) fie acest lucru e imposibil (în acest caz vorbim despre omul monist fără control asupra emoțiilor, fără dualism).

Emoția și rațiunea funcționează ca două componente ale unei singure entități psihologice pentru Damasio care afirmă, în *Descartes'error. Emotion, reason, and the*

prolongé par les physiologistes au début du XXème siècle.

Reprenons l'exemple très connu de James: *Si je vois un ours (perception), je me mets à courir (réaction physiologique) puis je prends peur en prenant conscience de mon corps (réaction émotionnelle).*

On peut observer le renversement opéré par James par rapport à Descartes: c'est dorénavant **le corps qui imprime ses marques sur l'esprit**. L'émotion est liée à une réaction physiologique dans la situation perceptive. Elle est donc nécessairement assez brève et ne peut être prolongée qu'en changeant d'état, à savoir en se transformant en un sentiment qui sera une représentation mentale et intellectualisée liée à l'émotion vécue. L'émotion est d'autre part singulière et des expériences apparemment identiques sont vécues différemment en fonction de la construction physique et mentale antérieure de l'individu. Ainsi, je peux très bien développer, par exemple, un sentiment de haine tenace contre un ours parce que ce dernier a provoqué une émotion terrible de colère en s'attaquant à mes proches, alors que je me baladais dans une forêt canadienne. Ceci étant dit, si je suis trappeur, il est très peu probable que j'éprouve un sentiment de haine pour cet animal, puisque j'ai déjà expérimenté physiquement puis émotionnellement de nombreuses fois la peur de cet animal.

L'intérêt de la démarche de James en ce qui concerne une théorie des émotions est le suivant: pour la première fois et à contre-pied des idées reçues, on considère le corps et la perception que l'être vivant a de lui-même et de son environnement comme la source unique à partir de laquelle les émotions, l'intelligence et le vécu de l'individu s'enracinent. **La raison** n'est plus l'instrument déterminant de la conduite humaine, mais seulement un outil adaptatif qui ne peut être disjoint de **l'unité du corps**.

Pour incarner concrètement l'opposition entre ce dualisme cartésien et l'approche moniste de James dans la psychologie contemporaine, on se pose la question: **peut-on gérer les émotions?** La réponse sera: soit on peut les gérer (alors maîtrise par la raison et

human brain, [6] p 9, că: «Capacitatea de a exprima și resimți emoțiile este indispensabilă punerii în aplicare a comportamentelor raționale.»

Damasio ilustrează propunerea sa prin studiarea unui caz vechi: ca urmare a unei leziuni a cortexului prefrontal ventromedial, (aici se iau deciziile și aici au loc procesele emoționale) deși înainte foarte sociabil, individul își schimbă radical personalitatea devenind instabil, în timp ce competențele sale cognitive sunt intacte. Simplu, el nu ia decizii bune și nu folosește procesele cognitive așteptate. A.și exprima și a resimți emoțiile reprezintă o bază de evaluare a alegerii proceselor cognitive ale rațiunii: pentru a declanșa deciziile adecvate situației, subiectul trebuie să fie într-o stare emoțională foarte bună. Această ipoteză e fundamentală dacă dorim să luăm în considerare actele de limbaj: tratarea cognitiv-rațională, care reprezintă producerea de enunțuri de limbaj, nu ar fi doar purtătoare de emoții ale locutorului care motivează la rândul lor enunțurile, ci ea ar fi decisă inevitabil în funcție de aceste enunțuri

Emoțiile și cogniția interacționează, cogniția interpretează lucrurile pentru a le înțelege (adică dă sens lucrurilor) în timp ce emoțiile reprezintă un sistem de judecăți de valoare (de exemplu.: ceea ce este bun, rău, periculos).

În domeniul științific, se obișnuiește, cum făcea Jean Piaget (pentru psihologia genetică) sau Howard Gardner (pentru științele cognitive) să se disocieze între procese cognitive și procese afective și emoționale din motive de simplificare metodică.

CONCLUZII

Pentru mulți cercetători, este de preferat să concepem emoțiile și cogniția ca pe două funcții mentale separate dar într-o constantă interacțiune.

Concluzia va fi că cea mai mare

exteriorité par rapport aux émotions, c'est le modèle de l'homme cartésien) soit cela est impossible (alors pas de maîtrise, pas de dualisme et un homme conçu de manière moniste).

Émotion et raison fonctionnent même comme les deux composantes d'une seule entité psychologique émergente pour A. Damasio qui affirme dans *Descartes'error. Emotion, reason, and the human brain*, [6] p 9, que: «La capacité d'exprimer et ressentir des émotions est indispensable à la mise en œuvre des comportements rationnels.»

Damasio illustre sa proposition en revisitant l'étude d'un cas ancien: à la suite d'une lésion délimitée du cortex préfrontal ventro-médian, (siège des processus de prise de décisions et aussi de processus émotionnels) auparavant très sociable, l'individu change radicalement de personnalité, devient grossier et instable, alors que ses compétences cognitives sont intactes. Simplement, il ne prend pas les «bonnes» décisions, n'utilise pas les processus cognitifs attendus. Exprimer et ressentir les émotions est ainsi une base de l'évaluation du choix des processus cognitifs de la raison: pour déclencher les traitements adéquats à la situation, le sujet doit être dans des états émotionnels «bien-formés». Cette hypothèse est fondamentale si on veut bien la prendre au compte des actions de langage: le traitement cognitif rationnel qu'est la production d'énoncés langagiers ne serait pas seulement porteur des émotions du locuteur qui motivent ses énoncés, il serait décidé inévitablement en fonction de celles-ci.

Émotions et cognition interagissent, la cognition interprète les choses pour comprendre (c'est-à-dire donner un sens aux choses) tandis que l'affect (dont les émotions) représente un système de jugements de valeurs (par ex.: ce qui est bon, mauvais, sécuritaire ou dangereux).

Dans le domaine scientifique, il est habituel, comme l'ont fait Jean Piaget (pour la psychologie génétique) ou Howard Gardner (pour les sciences cognitives) de dissocier pour des raisons de simplification méthodologique les processus cognitifs des processus affectifs et

parte a emoțiilor noastre implică automat modificări fiziologice în corpul nostru din care decurge experiența conștientă a unui sentiment. Emoțiile par să aibă nevoie de restul corpului pentru a se exprima.

Emoțiile sunt cel mai adesea greu de controlat, căci procesele emoționale sunt de mai multe feluri: automate, involuntare, variabile, etc. Există numeroși factori care induc emoțiile: factori interni (procese fiziologice, procese cognitive, etc) și factori externi (agresiunea, diverși factori accidentali, nevoi afective etc.). Faptul că o emoție este greu de exprimat în cuvinte se bazează pe ideea că emoțiile nu sunt doar gânduri legate de o situație ci un ansamblu de procese vechi care au evoluat pentru a răspunde nevoilor organismului, diferite de cele de la originea cogniției.

În ceea ce privește individul, trăirea emoțională intensă ar perturba: relația cu sine, relația cu ceilalți (și deci socializarea), relația cu lumea. La nivel social, trăirea emoțională intensă ar perturba: starea afectivă a persoanelor din grup, dinamica grupului (și deci starea afectivă a fiecărei persoane și activitățile colective).

Emoțiile au un rol important în interacțiunile sociale. Fără emoții, ne este greu să alegem. Atunci când mediul înconjurător ne dezamăgește așteptările, în manieră repetitivă, emoțiile, trăirile afective ne semnaleză că ar fi rațional să ne schimbăm așteptările, adică să le revizuim. Împărtășirea emoțiilor cu ceilalți, care este cheia sentimentului nostru de apartenență la o societate, ne conduce să ne dezvăluim valorile, pentru că această împărtășire permite rezistența în fața unei lumi care dezamăgește. Dacă ne revizuim măcar o dată credințele, emoțiile noastre se mențin, ele manifestă astfel așteptări bine înrădăcinate, care reprezintă valorile noastre reale. Pentru a studia valorile colective, trebuie să studiem emoțiile, maniera în care ele incită la revizuire, și în ce fel împărtășirea lor colectivă ne întărește rezistența.

émotionnels.

CONCLUSION

Pour plusieurs chercheurs, il est préférable de concevoir les émotions et la cognition comme deux fonctions mentales séparées mais en constante interaction.

La conclusion sera que la plupart de nos émotions impliquent automatiquement des modifications physiologiques dans notre corps desquelles découle l'expérience consciente d'un sentiment. Les émotions semblent donc avoir davantage besoin du reste du corps pour leur expression immédiate.

Les émotions sont le plus souvent difficiles à contrôler, car les processus émotionnels sont: automatiques, involontaires, rapidement variables, etc. Il y a de nombreux facteurs qui induisent des émotions: facteurs internes (processus physiologiques, processus cognitifs, etc) et facteurs externes (aggression, facteurs accidentels divers, besoins affectifs etc.). Le fait qu'une émotion soit si difficile à verbaliser appuie aussi l'idée que les émotions ne sont pas que des pensées particulières au sujet d'une situation mais bien un ensemble de processus anciens ayant évolué pour répondre à des besoins précis de l'organisme, différents de ceux à l'origine de la cognition.

Au niveau individuel, le vécu émotionnel intense perturberait: la relation à soi, la relation aux autres (et donc la socialization), la relation au monde. Au niveau social, le vécu émotionnel intense perturberait: l'état affectif des personnes du groupe, la dynamique du groupe (et donc, subséquemment, l'état affectif de chaque personne et les activités du collectif).

Les émotions ont un rôle important dans nos interactions sociales. Sans émotions, nous avons du mal à faire des choix. Quand notre environnement déçoit nos attentes de manière répétée, nos émotions nous signalent qu'il serait rationnel de changer nos attentes, c'est-à-dire de procéder à des révisions. Le partage des émotions, qui est la clé de notre sentiment d'appartenance à une communauté, nous amène à révéler nos valeurs, parce qu'il

Raționalitatea morală se bazează pe emoții. Acestea sunt sensibile detaliilor situațiilor, și această raționalitate depinde de contexte, atât cât ea propune argumente care pot fi revizuite atunci când contextul se schimbă.

Dacă, în secolul XX, **cogniția** rima cu **rațiunea**, în secolul XXI, ea rimează cu **emoția**. Emoția, la jumătatea drumului dintre corp și rațiune, conduce astăzi la ideea că omul știe să raționalizeze, dar și să simtă.

permet de résister face à un monde décevant. Si même une fois révisées nos croyances, nos émotions se maintiennent, elles manifestent alors des attentes bien enracinées, qui sont nos valeurs réelles. Pour étudier les valeurs collectives, il faut donc étudier les émotions, la manière dont elles incitent à des révisions, et comment leur partage collectif renforce nos résistances. La rationalité morale s'appuie sur les émotions. Celles-ci sont sensibles aux détails des situations, et cette rationalité dépend des contextes, si bien qu'elle propose des arguments qui restent révisibles quand le contexte change.

Si, au XXème siècle, **cognition** rimait essentiellement avec **raison**, au XXIème siècle, elle rime davantage avec **émotion**. L'émotion, à mi-chemin entre le corps et la raison, conduit aujourd'hui à l'idée que l'homme sait raisonner, mais également ressentir.

BIBLIOGRAFIE

1. DAMASIO Antonio, *Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*, Avon Books, 1994
2. DESCARTES René, *Traité des passions de l'âme, (Passions of the soul)*, Voss, S. H, Dedicated to Princess Elizabeth of Bohemia, Indianapolis: Hackett, 1989
3. DUBOIS, Jean, *Sémantique et cognition. Catégories, prototypes, typicalité*, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1991
4. FUCHS, Catherine, *La linguistique cognitive*, Éditions Ophrys, Éditions de la Maison des sciences de l'homme, 2004
5. MARTIN, Robert, *Sémantique et automate*, PUF, Paris, 2001
6. RASTIER, François, *Sémantique et recherches cognitives*, PUF, Paris, 1991
7. VAN DE VELDE Danièle, *Grammaire des événements*, Presses Universitaires du Septentrion, 2006
8. VAN DE VELDE Danièle, Flaux Nelly, *Les noms en français: esquisse de classement*, Ophrys, 2001
9. VAN DE VELDE Danièle, *Le spectre nominal. Des noms de*

BIBLIOGRAPHIE

12. DAMASIO Antonio, *Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*, Avon Books, 1994
13. DESCARTES René, *Traité des passions de l'âme, (Passions of the soul)*, Voss, S. H, Dedicated to Princess Elizabeth of Bohemia, Indianapolis: Hackett, 1989
14. DUBOIS, Jean, *Sémantique et cognition. Catégories, prototypes, typicalité*, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1991
15. FUCHS, Catherine, *La linguistique cognitive*, Éditions Ophrys, Éditions de la Maison des sciences de l'homme, 2004
16. MARTIN, Robert, *Sémantique et automate*, PUF, Paris, 2001
17. RASTIER, François, *Sémantique et recherches cognitives*, PUF, Paris, 1991
18. VAN DE VELDE Danièle, *Grammaire des événements*, Presses Universitaires du Septentrion, 2006

- matières aux noms d'abstraction*, Editions Peeters Louvain-Paris,
10. VARELA Francisco, Thompson Evan et Rosch Eleanor, *The Embodied Mind : Cognitive Science and Human Experience*, 1991, MIT Press (trad. en français par Véronique Havelange : *L'Inscription corporelle de l'esprit : sciences cognitives et expérience humaine*, Seuil, Paris, 1996)
11. <http://www.scienceshumaines.com>
19. VAN DE VELDE Danièle, Flux Nelly, *Les noms en français : esquisse de classement*, Ophrys, 2001
20. VAN DE VELDE Danièle, *Le spectre nominal. Des noms de matières aux noms d'abstraction*, Editions Peeters Louvain-Paris,
21. VARELA Francisco, Thompson Evan et Rosch Eleanor, *The Embodied Mind : Cognitive Science and Human Experience*, 1991, MIT Press (trad. en français par Véronique Havelange : *L'Inscription corporelle de l'esprit : sciences cognitives et expérience humaine*, Seuil, Paris, 1996)
22. <http://www.scienceshumaines.com>